PAPER VII

अधिकतम अंक 80

खण्डः–'क' (अपठित–अवबोधनम्) **(10 अङ्काः)**

1. अधोलिखितम् अनुच्छेदं पठित्वा प्रश्नान् उत्तरत–

भारतवर्षे अनेके धर्मप्रचारकाः समाजसुधारकाः च अभवन्। तेषु महर्षिः दयानन्दः प्रमुखः आसीत्। अस्य जन्म गुजरातराज्यस्य काठियावाडप्रदेशस्य टङ्कारानामके ग्रामे अभवत्। अस्य नाम पूर्वं मूलशङ्करः आसीत्। अस्य पिता श्रीकर्षणमहोदयः आसीत्। एकदा मूलशङ्करः शिवरात्रौ शिवप्रतिमायाम् एकं मूषकम् अपश्यत्। तद् दृष्ट्वा तस्य हृदये वास्तविक–शिवस्य विषये जिज्ञासा अभवत्। वास्तविकं शिवं ज्ञातुं सः गृहं त्यक्त्वा संन्यासी अभवत्। महर्षिः दयानन्दः मथुरायां गुरुं श्रीविरजानन्दम् उपगम्य शिक्षाम् गृहीतवान्। दयानन्दः अन्धविश्वासं निवारयितुं "सत्यार्थप्रकाशः" इति ग्रन्थम् अरचयत्।

I. एकपदेन उत्तरत– ½×4=2

(i) कः शिवप्रतिमायाम् मूषकम् अपश्यत्?

(ii) दयानन्दस्य गुरोः नाम किम् आसीत्?

(iii) महर्षिदयानन्दस्य पूर्वं किम् नाम आसीत्?

(iv) महर्षेः दयानन्दस्य पितुः नाम किम् आसीत्?

II. एकवाक्येन उत्तरत– 1×2=2

(i) दयानन्दस्य जन्म कुत्र अभवत्?

(ii) महर्षिः दयानन्दः कुत्र शिक्षां गृहीतवान्?

evidyarthi
https://www.evidyarthi.in

III. अस्य अनुच्छेदस्य उपयुक्तशीर्षकं लिखत। 2×1=2

IV. निर्देशानुसारम् उत्तरत– 1×4=4

(i) 'एकदा मूलशङ्करः शिवरात्रौ शिवप्रतिमायाम् एकं मूषकम् अपश्यत्' इत्यस्मिन् वाक्ये किम् अव्ययपदम् अस्ति?

(क) एकदा (ख) एकम् (ग) मूषकम्

(ii) 'अरचयत्' इति क्रियापदस्य कर्तृपदं किम्?

(क) ग्रन्थम् (ख) दयानन्दः (ग) अन्धविश्वासम्

(iii) 'विलोक्य' इति पदस्य कः पर्यायः गद्यांशे प्रयुक्तः ?

(क) त्यक्त्वा (ख) दृष्ट्वा (ग) उपगम्य

(iv) 'प्रमुखः' इति विशेषणपदस्य किं विशेष्यपदं गद्यांशे प्रयुक्तम्?

(क) महतेषु (ख) संन्यासी (ग) दयानन्दः

खण्डः–'ख' (रचनात्मक-कार्यम्) (10 अङ्काः)

2. भवतः अनुजः हार्दिकः सर्वदा चलभाषियन्त्रेण वार्तालापं करोति। अस्य यन्त्रस्य अति-प्रयोगः न लाभकारी इति सम्बोधयन् अनुजं प्रति लिखिते पत्रे रिक्तस्थानानि पूरयित्वा पत्रं च पुनः उत्तरपुस्तिकायां लिखत– ½×10=5

(i) ....।

तिथिः ....

प्रिय अनुज हार्दिक !

(ii) ....।

https://www.evidyarthi.in

पित्रा लिखितं (iii) .... अद्यैव प्राप्तम्। पत्रेण (iv) .... यत् (v) .... सर्वदा एव चलभाषियन्त्रेण (vi) .... करोति। एतत् तु न उचितम्। अनेन तु समयस्य (vii) .... भवति। पठनस्य समयः अपि (viii) ....। अतः अस्य अति प्रयोगः तु (ix) .... एव। भवान् पुनः एवं कालं न नंक्ष्यति इति मम आशा अस्ति।

भवतः (x) ....

वैभवः

मञ्जूषा

ज्ञातम्, भ्राता, परीक्षाभवनात्, शुभाशिषः, वार्तालापम्, भवान्, हानिः, हानिकारकः, विनश्यति, पत्रम्

3. अधः प्रदत्तं चित्रं दृष्ट्वा मञ्जूषायां प्रदत्तपदानां सहायतया संस्कृतेन पञ्च वाक्यानि लिखत– 1×5=5

https://www.evidyarthi.in

मञ्जूषा

वर्षाकालः, मेघाः, बालाः, कर्गदनौका, चालयति, वर्षायाम्, पादपाः, वृद्धाः, कृषकाः, वृष्ट्या, आनन्दम् अनुभवन्ति, गृहाणि, छत्रम्, पुष्पाणि

अथवा

(प्रज्ञाचक्षुर्भ्यः)

'वर्षाकालः' इति विषयम् अधिकृत्य मञ्जूषायां प्रदत्तपदानां सहायतया संस्कृतेन पञ्चवाक्यानि लिखत– 1×5=5

मञ्जूषा

आकाशे, वर्षाकालः, मेघाः, प्रसन्नाः बालाः, कृषकाः, क्षेत्रेषु, बीजानि, सर्वत्र, हरीतिमा, वपन्ति, ग्रीष्मस्य, तापः, नश्यति, वर्षन्ति, गर्जन्ति

खण्डः–'ग' (अनुप्रयुक्त-व्याकरणम्) **(30 अङ्काः)**

4. अधोलिखितवाक्येषु रेखाङ्कितपदेषु सन्धिं सन्धिच्छेदं वा कृत्वा पूर्णवाक्यं लिखत– 1×4=4

(क) अद्यैव वा मरणमस्तु युगान्तरे वा।

(ख) महा + ऋषिः भारते सर्वत्र अभ्रमत्।

(ग) चन्द्रः रजनीशः भवति।

(घ) यदि + अपि महात्मा विठोवा बुभुक्षितः आसीत् तथापि सः क्रोधं न कृतवान्।

5. अधोलिखितवाक्येषु प्रदत्तविकल्पेभ्यः उचितशब्दरूपं चित्वा रिक्तस्थानं पूरयित्वा पूर्णवाक्यं लिखत– 1×4=4

(क) एकदा एकः .... नगरे भ्रमति स्म।

(i) साधवः (ii) साधू (iii) साधुः

https://www.evidyarthi.in

(ख) श्रीकृष्णस्य .... नाम देवकी आसीत्।

(i) माता (ii) मातुः (iii) मात्रा

(ग) .... नगरे सर्वत्र शान्तिः अस्ति।

(i) एतत् (ii) एतस्य (iii) एतस्मिन्

(घ) राजा .... वस्त्राणि यच्छति।

(i) मुनये (ii) मुनिम् (iii) मुनिः

6. अधोलिखितवाक्येषु अङ्कानां स्थाने उचितं सङ्ख्यावाचकं संस्कृतपदं प्रयुज्य <u>पूर्णं वाक्यं</u> लिखत– 1×4=4

(क) .... महिला नृत्यं करोति। (1)

(ख) मम कोषे .... रूप्यकाणि सन्ति। (54)

(ग) .... बालकाः स्वच्छताभियाने भागं गृहीतवन्तः। (86)

(घ) उद्याने .... फलवृक्षाः सन्ति। (100)

7. अधोलिखितवाक्येषु मञ्जूषायाः उचितम् अव्ययपदं चित्वा रिक्तस्थानानि पूरयित्वा पूर्णवाक्यं लिखत– 1×4=4

(क) ईश्वरः तु .... विद्यमानः अस्ति।

(ख) अहम् .... देहल्याम् एव निवसामि।

(ग) .... सोमवासरः आसीत्।

(घ) जलात् .... मीनः न जीवति।

मञ्जूषा – | ह्यः, सर्वत्र, ऋते, अपि |

8. अधोलिखितवाक्येषु रेखाङ्कितपदेषु प्रयुक्तां विभक्तिं तत्कारणं च लिखत– 1×4=4

(क) <u>परिश्रमं</u> विना सफलता न सम्भवति।

(ख) रमेशः <u>मित्रेण</u> सह क्रीडति।

https://www.evidyarthi.in

(ग) भवनस्य उपरि ध्वजः अस्ति।

(घ) महेशः पठने निपुणः अस्ति।

9. अधोलिखितवाक्येषु प्रदत्तविकल्पेभ्यः उचितधातुरूपं चित्वा रिक्तस्थानानि पूरयित्वा पूर्णवाक्यं लिखत– 1×4=4

(क) शिष्याः गुरुं ....।

(i) नमति (ii) नमामः (iii) नमन्ति

(ख) अहं मिथ्याभाषणं ....।

(i) त्यक्ष्यामि (ii) त्यक्ष्यति (iii) त्यक्ष्यसि

(ग) यूयं लेखं ....।

(i) लिखेत् (ii) लिखेः (iii) लिखेत

(घ) तौ पुरस्कारम् ....।

(i) अलभथाः (ii) अलभताम् (iii) अलभन्त

10. अधोलिखितेषु वाक्येषु रेखाङ्कितपदेषु प्रकृति-प्रत्ययौ संयोज्य विभज्य वा पूर्णवाक्यं लिखत– 1×3=3

(क) छात्राः पूर्वराष्ट्रपतिमहोदयानां जीवनस्य विषये ज्ञातुम् इच्छन्ति।

(ख) बालकः पाठं पठ् + क्त्वा क्रीडति।

(ग) मया अपराधः कृ + क्त ।

11. अधोलिखितेषु वाक्येषु रेखाङ्कितपदेषु उपसर्गं पृथक् कृत्वा संयोज्य वा लिखत– 1×3=3

(क) वृद्धः एकाकी निवसति ।

(ख) सः कष्टम् अनु + भवति।

(ग) जनाः प्रातःकाले उद्यानेषु वि + हरन्ति ।

https://www.evidyarthi.in

खण्डः–'घ' (पठित-अवबोधनम्) (30 अङ्काः)

12. अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत– 5

अन्यस्मिन् दिवसे प्रातः मूषकाः शृगालं दृष्ट्वा चकिताः भवन्ति। मूषकराजः तं पृच्छति–"भवान् एवं किमर्थं स्थितः अस्ति?" शृगालः अवदत्–"यदि अहं चतुरः पादान् धरायां स्थापयिष्यामि तदा पृथ्वी अधः गमिष्ययति। अतः एव अहम् एवं स्थितः अस्मि।" अन्यमूषकः पृच्छति–"भवतः मुखं सूर्यं प्रति किमर्थम् अस्ति? मुखं च किमर्थम् उद्घाटितम् अस्ति?" शृगालः वदति–"सूर्यं पूजयितुं मम मुखं सूर्यं प्रति अस्ति। वायुं च भक्षयितुम् उद्घाटितम् अस्ति। वायुः एव मम भोजनम् अस्ति।"

I. एकपदेन उत्तरत– ½x2=1

(क) कं पूजयितुं शृगालस्य मुखं सूर्यं प्रति अस्ति?

(ख) मूषकाः कं दृष्ट्वा चकिताः भवन्ति?

II. पूर्णवाक्येन उत्तरत– 1x2=2

(क) अन्यमूषकः किं पृच्छति?

(ख) शृगालः किं वदति?

III. निर्देशानुसारम् उत्तरत– 1x2=2

(क) 'अन्यस्मिन् दिवसे प्रातः मूषकाः शृगालं दृष्ट्वा चकिताः भवन्ति। ' अस्मिन् वाक्ये 'भवन्ति' इति क्रियापदस्य कर्तृपदं किम्?

(i) अन्यस्मिन् (ii) मूषकाः (iii) शृगालम्

https://www.evidyarthi.in

(ख) 'यदि अहं चतुरः पादान् धरायां स्थापयिष्यामि तदा पृथ्वी अधः गमिष्ययति।'। अस्मिन् वाक्ये 'चतुरः' इति विशेषणपदस्य विशेष्यपदं किम्?

(i) अहम् (ii) धरायाम् (iii) पादान्

13. अधोलिखितं श्लोकं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत– 5

पिबन्ति नद्यः स्वयमेव नाम्भः स्वयं न खादन्ति फलानि वृक्षाः।
नादन्ति सस्यं खलु वारिवाहाः परोपकाराय सतां विभूतयः॥

I. एकपदेन उत्तरत– ½x2=1

(क) काः स्वयमेव अम्भः न पिबन्ति?

(ख) के स्वयं फलानि न खादन्ति?

II. पूर्णवाक्येन उत्तरत– 1x2=2

(क) सतां विभूतयः किमर्थं भवन्ति?

(ख) वारिवाहाः किं न अदन्ति?

III. निर्देशानुसारम् उत्तरत– 1x2=2

(क) 'जलम्' इति अर्थे श्लोके किं पदं प्रयुक्तम्?

(i) अम्भः (ii) स्वयम् (iii) वारिवाहाः

(ख) 'खादन्ति' इति क्रियापदस्य कर्तृपदं किम्?

(i) नद्यः (ii) वृक्षाः (iii) वारिवाहाः

https://www.evidyarthi.in

14. अधोलिखितं नाट्यांशं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत– 5

अन्यः छात्रः – किम् एते महोदयाः अस्माकं राष्ट्रस्य "वैज्ञानिक-परामर्शदातारः" अपि अभवन्?

आचार्यः – आम्। अष्टनवति-अधिक-एकोनविंशतिशततमे वर्षे (1998) एतेषां महोदयानां नियुक्तिः अस्मिन् पदे अभवत्।

अन्या छात्रा – अस्माकं राष्ट्रस्य सर्वोच्चं नागरिकं सम्मानं 'भारतरत्नम्' अपि एते महोदयाः प्राप्तवन्तः।

आचार्यः – आम्। सप्तनवति-अधिक-एकोनविंशतिशततमे वर्षे (1997) महोदयः इदं सम्मानं प्राप्तवान्। अयं महानुभावः स्वगुणानुरूपम् अस्माकं राष्ट्रस्य राष्ट्रपतेः पदम् अलङ्कृतवान्। अतीव प्रेरणादायकम् आसीत् अस्य महोदयस्य जीवनम्।

I. एकपदेन उत्तरत– ½×2=1

(क) अस्माकं राष्ट्रस्य सर्वोच्चं नागरिकं सम्मानं किम् अस्ति?

(ख) अस्य महोदयस्य जीवनं कीदृशम् आसीत्?

II. पूर्णवाक्येन उत्तरत– 1×2=2

(क) अयं महानुभावः स्वगुणानुरूपम् किं पदम् अलङ्कृतवान्?

(ख) महोदयानां नियुक्तिः वैज्ञानिक-परामर्शदातुः पदे कदा अभवत्?

III. निर्देशानुसारम् उत्तरत– 1×2=2

(क) 'भारतरत्नम् अपि एते महोदयाः' अस्मिन् वाक्ये अव्ययपदं किम्?

(i) भारतरत्नम् (ii) अपि (iii) महोदयाः

(ख) 'एते महोदयाः अस्माकं राष्ट्रस्य वैज्ञानिक-परामर्शदातारः अपि अभवन्' अस्मिन् वाक्ये क्रियापदं किम्?

(i) महोदयाः (ii) अभवन् (iii) अस्माकम्

https://www.evidyarthi.in

15. मञ्जूषायां प्रदत्तैः पदैः रिक्तस्थानानि पूरयित्वा पूर्णं भावार्थं लिखत–

(क) सर्वे भवन्तु सुखिनः। ½×4=2

भावार्थः – अस्मिन् संसारे (1) .... सुखं प्राप्नुयुः इति एव (2) .... इच्छा अस्ति। अस्मिन् संसारे (3) .... दुःखी न भवेत्। सर्वे (4) .... भवेयुः।

मञ्जूषा

कोऽपि, अस्माकम्, सुखयुक्ताः, सर्वे

(ख) गतः कालो न पुनरुपैति। ½×4=2

भावार्थः – शीघ्रम् एव (1) .... करणीयानि। (2) .... नष्टः न करणीयः, यतः क्षणेन क्षणेन यः समयः (3) .... भवति सः (4) .... न आगच्छति। अतः समयस्य महत्त्वं ज्ञातव्यम्।

मञ्जूषा

समयः, कार्याणि, पुनः, व्यतीतः

16. अधोलिखितेषु वाक्येषु रेखाङ्कितपदानि आधृत्य प्रश्ननिर्माणं कृत्वा पूर्णं वाक्यं लिखत– 1×4=4

(क) शिष्याः विस्मिताः अभवन्।

(ख) महर्षिः भारते अभ्रमत्।

(ग) महात्मा सहजरूपेण तस्य निमन्त्रणं स्वीकृतवान्।

(घ) मया द्विवारं भवतः अपमानः कृतः।

https://www.evidyarthi.in

17. अधोलिखितं श्लोकं पठित्वा उचितपदैः रिक्तस्थानानि पूरयित्वा पूर्णम् अन्वयं लिखत– 1×4=4

अधमा धनमिच्छन्ति धनं मानं च मध्यमाः।

उत्तमा मानमिच्छन्ति मानो हि महतां धनम्॥

अन्वयः अधमाः (1) .... इच्छन्ति, (2) .... धनम् मानम् च इच्छन्ति,

उत्तमाः (3) .... इच्छन्ति, मानः हि (4) .... धनम् (भवति)।

18. अधोलिखितानां पदानाम् उचितार्थैः सह मेलनं कृत्वा लिखत– ½×6=3

(i)	अवगत्य	(क)	सत्कार्याणि
(ii)	समीक्ष्यते	(ख)	पालय
(iii)	सुचरितानि	(ग)	अन्यानि
(iv)	चर	(घ)	गण्यते
(v)	इतराणि	(ङ)	पालनीयानि
(vi)	उपास्यानि	(च)	ज्ञात्वा

https://www.evidyarthi.in